

Εικόνα 1: Σάλωνα (Αμφισσα)

Η πολιορκία των Σαλώνων

των Χάρη και Βαγγέλη Ιωάννου, μαθητών Α' γυμνασίου

Η πολιορκία στα Σάλωνα, στη σημερινή Άμφισσα, ήταν πολεμική εμπλοκή της Επανάστασης του 1821 με σκοπό την απελευθέρωση των Σαλώνων. Διήρκεσε από την αρχή της επανάστασης έως τις 10 Απριλίου του ίδιου έτους 1821.

Ο Πανουργιάς ήταν οπλαρχηγός (κλέφτης και εν συνεχεία αρματολός της Στερεάς) της επαρχίας Σαλώνων, ο οποίος ήταν μνημένος στη Φιλική Εταιρία. Ο Αλή πασάς, για να απαλλαγεί από τον επικίνδυνο αυτόν κλέφτη, τον διόρισε αρματολό της Άμφισσας, αλλά γρήγορα τον αντικατέστησε με τον Σουλιώτη Λάμπρο Κοσμά. Όταν πολιορκήθηκε ο Αλής, το 1820, ο Πανουργιάς ειδοποιημένος από επιστολή του Παπαφλέσσα, έφυγε από τα Ιωάννινα, όπου ήταν επιτηρούμενος από τον Αλή Πασά επί τριετία, και επέστρεψε στα Σάλωνα, όπου ηγήθηκε των οπλαρχηγών Θανάση Μανίκα, Παπανδριά και Γιάννη Γκούρα.

Ο Μάρτιος του 1821 βρήκε τα Σάλωνα έρημα από άντρες. Όλοι τους ήταν απασχολημένοι με την προετοιμασία του αγώνα. Οι Ξεπλαταίοι, οι Φλωκαίοι, οι Ματζιναίοι και πολλοί άλλοι είχαν αναλάβει την κατασκευή της μπαρούτης, στα σπήλαια προς το μέρος της Αγια-Θυμιάς και του Γαλαξιδιού, υπό την επίβλεψη

του Χριστόφορου Φλώκου. Μόλις τα πολεμοφόδια ήταν έτοιμα , κατέβαιναν οι καλόγεροι του Προφήτη Ηλία με τα μουλάρια και την νύχτα τα ανέβαζαν στο απέναντι βουνό Μετόχι. Στις 24 Μαρτίου, όταν έμαθε ότι επαναστάτησε η Αχαΐα, ο Πανουργιάς βρισκόταν μαζί με τους 60 αρματολούς του, άριστα εκπαιδευμένους και πειθαρχημένους, με εμφάνιση τακτικού στρατιωτικού σώματος, στη Μονή Προφήτη Ηλία, μιάμιση ώρα έξω από τα Σάλωνα. Εκεί κάλεσε τους προεστούς της πόλης και των χωριών κι έκανε γενική συνέλευση στο Γαλαξίδι, όπου ομόφωνα αποφασίστηκε να επιτεθούν στους Τούρκους. Στην συνάντηση εκείνη, κατόπιν πρόσκλησης του Ι. Παπαδιαμαντόπουλου, απεσταλμένου του Π. Π. Γερμανού, προσήλθαν, μεταξύ άλλων οι Οδυσσέας Ανδρούτσος, Γιάννης Γκούρας και Κόντος, ο Δεσπότης Ησαΐας Σαλώνων, και άλλοι.

Ο Πανουργιάς έβαλε επί αποδείξει του, 14000 γρόσια με σκοπό να καλύψει τα έξοδα της στρατολόγησης μαχητών. Διέταξε το γαμπρό του και οπλαρχηγό Θανάση Μανίκα μαζί με τον Παπανδρέα από την Κουκουβίστα, να στρατολογήσουν στα βλαχοχώρια όλους όσους μπορούσαν να κρατήσουν όπλο. Έστειλε και τον ξάδερφό του Γιάννη Γκούρα στον Άγιο Γεώργιο να στρατολογήσει, και αυτός να συνεννοηθεί με τους κατοίκους του Γαλαξιδίου. Οι θαρραλέοι Γαλαξιδιώτες δέχτηκαν με ομόφωνο ενθουσιασμό το επαναστατικό κίνημα και ανακήρυξαν τον Γκούρα αρχηγό τους. Η συμμετοχή αυτή του Γαλαξιδίου είχε εξαιρετική σημασία.

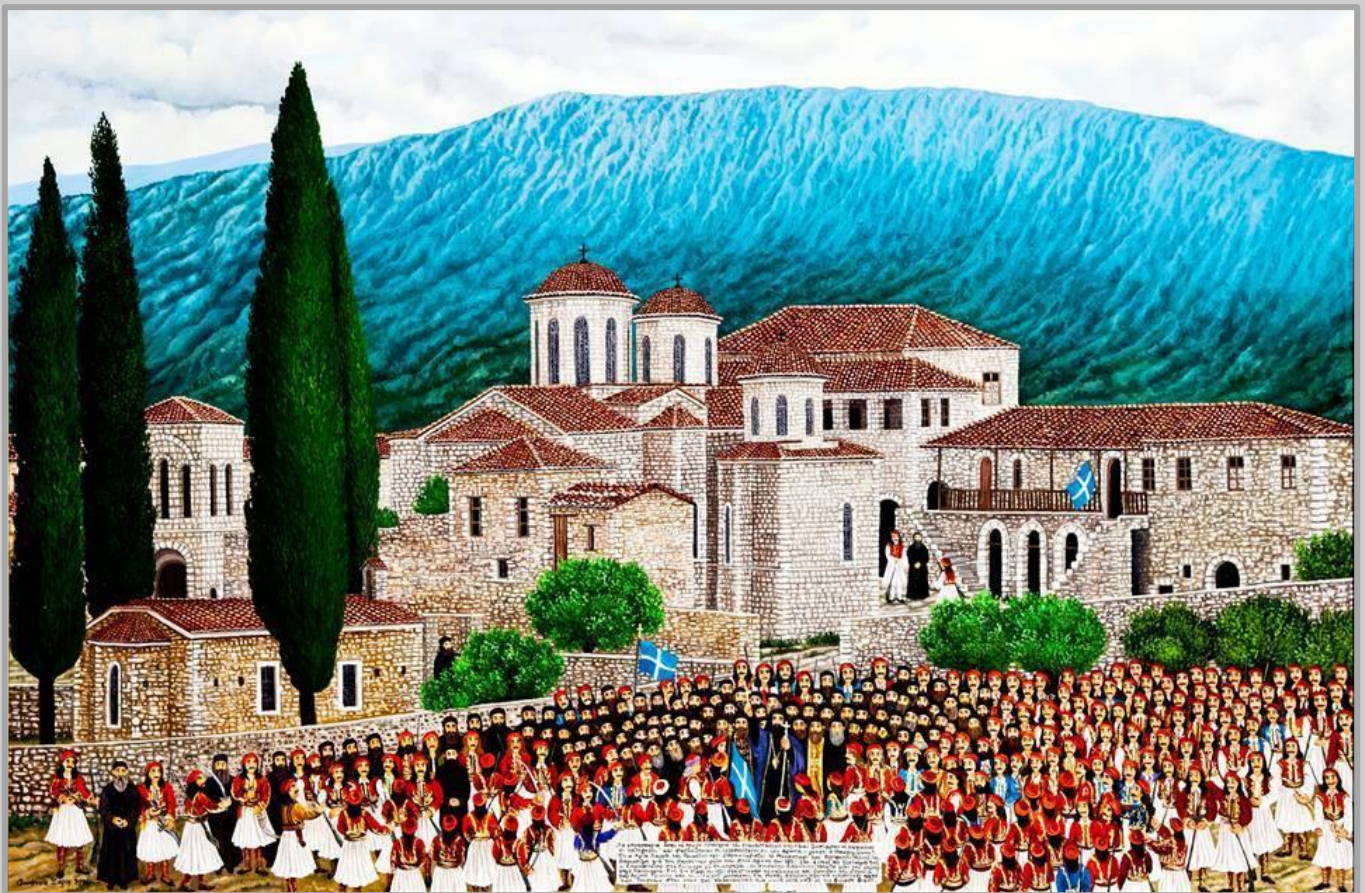
Εικόνα 2: Πορτρέτο του Πανουργιά (Δημήτριου Ξηρού), ελαιογραφία σε καμβά, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Δεν αύξανε μόνο το έτοιμο να κινηθεί πολεμικό σώμα του Πανουργιά, αλλά και του προσέφερε την συμβολή της θάλασσας. Το Γαλαξίδι διέθετε 40 πλοία μεγάλα και μικρά, ικανά να εκμηδενίσουν την απειλή των τουρκικών πλοίων που βρίσκονταν στον λιμένα της Ναυπάκτου. Εξασφαλίζετε λοιπόν η ελευθερία του κορινθιακού κόλπου και η ανακοπή των συγκοινωνιών των Τούρκων της περιφέρειας, καθώς και η επικοινωνία με τους Πελοποννήσιους. Τόσο ενθουσιάστηκε ο Γκούρας που δεν περίμενε να συνεννοηθεί με τον Πανουργιά, αλλά με τους 150 μαχητές του στάθμευσε τη νύχτα στο χωριό Αι-Γιώργης απ' όπου έστειλε γράμμα στον Πανουργιά, στον Προφήτη Ηλία, δηλώνοντας την επιθυμία του να

«βαρέσει ταχιά τα Σάλωνα» και ζητώντας άμεση βοήθεια. Ο Πανουργιάς, γνωρίζοντας την αποφασιστικότητά του, έσπευσε να στείλει αγγελιοφόρο ζητώντας του να μην επιτεθεί έως ότου πάρει νεότερη διαταγή του και να μην καταστρέψει από βιασύνη την επανάσταση. Ευτυχώς, ο Γκούρας συγκρατήθηκε.

Για να ενισχύσει ο Πανουργιάς τις ασθενέστερες αριθμητικά ελληνικές δυνάμεις, μεταχειρίστηκε ένα εκπληκτικό τέχνασμα. Φρόντισε να φτάσουν στα σημεία που βρίσκονταν οι αρχηγοί των τμημάτων του, ψεύτικες ειδήσεις από «αυτόπτη μάρτυρα», που δήθεν είχε δει στον όρμο των Σαλώνων ρωσικά καράβια. «Τι περιμένετε, λοιπόν, ακόμα;» φώναξαν ενθουσιασμένοι οι οπλαρχηγοί. Το ηθικό των επαναστατών αναπτερώθηκε και ορμητικά άρχισαν να συρρέουν από όλη την Φωκίδα οι εθελοντές, φτάνοντας τελικά τους 520. Οι οπλαρχηγοί, αφού συνεννοήθηκαν, ξεκίνησαν τη νύχτα της 26^{ης} Μαρτίου κι έφτασαν ξημερώματα στα Σάλωνα όπου πολιορκήσαν το φρούριο υπό την αρχηγία του Πανουργιά.

Στη μια μετά τα μεσάνυχτα δόθηκε το σύνθημα. Η πρώτη μεγάλη φωτιά φάνηκε στο Παλουμάκι της Δεσφίνας και ακολούθησαν οι άλλες στο Μετόχι του Προφήτη Ηλία, στον Κόφινα κοντά στα Λιβαδάκια, στον Αϊ-Θανάση στο ρέμα της

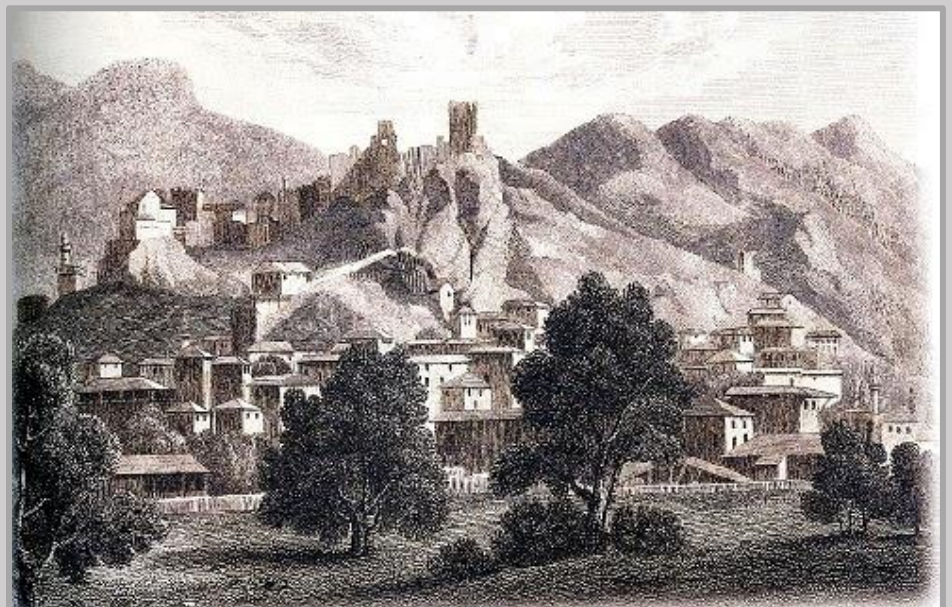

Εικόνα 3: Ιερά Μονή Προφήτου Ηλιού Παρνασσίδος 1,20 X 80, Ιωάννα Ξέρα. Ο Επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας, στις 24 Μαρτίου 1821, ευλογεί τα όπλα των ανδρών του Πανουργιά στο Μοναστήρι του Προφήτη Ηλία. Παρευρίσκονται και οι προεστοί των Σαλώνων Αναγνώστης Γιαγτζής, Αναγνώστης Κεχαγιάς και Ρήγας Κοντορήγας

Μηλιάς και στην Κουτσουρέρα πάνω από την Αγια-Θυμιά. Τα παλικάρια συγκεντρώθηκαν έξω από την πόλη σε τρία τμήματα: το αριστερό διοικούσε ο Γκούρας, το δεξιό ο Παπαντριάς και ο Θανάσης Μανίκας και το κέντρο ο Πανουργιάς. Οι Γαλαξιδιώτες έφεραν ψιλά όπλα, πολεμοφόδια και μικρά κανόνια από τα караβιά τους. Ανάμεσά τους διακρινόταν ο Ιωάννης Καραλίβανος, αξιωματικός για πολλά χρόνια στα τούρκικα πλοία, και οι γενναίοι οπλαρχηγοί Γιάννης και Νικολάκης Μητρόπουλος. Η επίθεση, άρτια οργανωμένη, κράτησε 4 ώρες. Καθώς οι Τούρκοι υποχωρούσαν για να κλειστούν στο κάστρο, ένας σκοπευτής τους, οχυρωμένος στα τούρκικα λουτρά (χαμάμ) έριξε και το βόλι βρήκε τον άτυχο Σταμάτη Τράκα στο μέτωπο. Ήταν ο πρώτος νεκρός στην πρώτη επίσημη μάχη της επαναστατημένης Ρούμελης. Ο πατέρας του Θόδωρος Τράκας, βλέποντας νεκρό το παιδί του, έσφιξε την καρδιά και είπε στους στρατιώτες: «Γάμος χωρίς σφαχτά δεν γίνεται».

Οι Τούρκοι είχαν υποπτευθεί την εξέγερση των Ελλήνων, έτσι πρόλαβαν να κλειστούν στο φρούριο με όλα τα γυναικόπαιδα και με τους πρόσφυγες από τη Βοστίτσα, το σημερινό Αίγιο, που είχαν καταφύγει εκεί από την Πελοπόννησο. Μεταξύ αυτών ήταν και 600 ένοπλοι. Οι Τούρκοι ήταν δυνατοί,

αλλά και οι Έλληνες επιτέθηκαν με ορμή, ώστε κυριεύσαν από την πρώτη κιόλας μέρα τα αποθέματα του νερού. Οι πολιορκημένοι αναγκάστηκαν από την έλλειψη νερού να εξορμήσουν στις 8 Απριλίου με σκοπό να κυριεύσουν μια κοντινή πηγή, αλλά απέτυχαν και φονεύθηκαν δεκατρείς, μεταξύ των οποίων και ο ανδρείος Χάιδας. Μετά από στενότατη πολιορκία, οι Τούρκοι στερούμενοι τροφών και νερού αναγκάστηκαν μετά από δεκατέσσερις μέρες, στις 10 Απριλίου, να παραδοθούν, αφού πρωτύτερα συμφώνησαν να μην τους πειράξουν. Βγήκαν και παρέδωσαν τα όπλα τους στον Πανουργιά που τα παρέλαβε καθιστός μπροστά στην Πύλη. Όσοι ήθελαν και ένιωθαν ασφαλείς, παρέμειναν στα σπίτια τους, ενώ οι άλλοι όλοι διασκορπίστηκαν στα χωριά. Το φρούριο των Σαλώνων ήταν το πρώτο που κατέλαβαν οι Έλληνες στην Επανάσταση του 1821.

Εικόνα 4: Το Κάστρο των Σαλώνων, γκραβούρα του Edward Dodwell, 1819, φωτ. από αρχείο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου.

Εικόνα 5: Ο Νικολάκης Μητρόπουλος υψώνει τη σημαία με το σταυρό στο φρούριο των Σαλώνων, του γάλλου φιλέλληνα ζωγράφου Louis Dupré (1789 – 1837). Δημοσιεύθηκε το 1825 στο μνημειώδες εικονογραφημένο ταξιδιωτικό χρονικό, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, με υπότιτλο, *un collection des portraits, de vues et costumes grecs et ottomans* (Ταξίδι στην Αθήνα και στην Κωνσταντινούπολη, μια συλλογή από πορträιτα, τοπία, ελληνικές και οθωμανικές ενδυμασίες). Ο ζωγράφος σημειώνει στο οδοιπορικό του: «Θα έχω την ευκαιρία να παρουσιάσω έναν από τους ήρωες που έστησαν επάνω στα τείχη αυτά τη σημαία του σταυρού». Ως παρουσίαση νοείται μόνον η ζωγραφική σύνθεση, διότι ο Μητρόπουλος δεν αναφέρεται πουθενά αλλού. Τον αγωνιστή, εντούτοις, ο καλλιτέχνης γνώρισε στη Ρώμη το 1824, από τον οποίο και έμαθε τη διεξαγωγή της μάχης. Η γνωριμία αυτή είναι ο λόγος που έκαμε τον Dupr  να περιλάβει στο λεύκωμα τη μοναδική ιστορική σκηνή από την Επανάσταση· το γεγονός, δηλαδή, ότι διέθετε έναν από τους συντελεστές του Αγώνα και την προσωπική γνώση του τόπου.

Οι Σαλωνίτες κήρυξαν την επανάσταση σχεδόν ταυτόχρονα με τους Καλαβρυτινούς, τους Πατρινούς και τους Μανιάτες. Το γεγονός αυτό ενισχύει την πεποίθηση πως η ελληνική επανάσταση δεν ήταν ένα τολμηρό, άσκεπτο διάβημα ολίγων, αλλά η εφαρμογή από πολλούς και ικανούς ενός πολυμήχανου σχεδίου που προέβλεπε την ταυτόχρονη έκρηξη της σε κάποια νευραλγικά σημεία. Δεν γνωρίζουμε ποια θα ήταν η έκβαση του αγώνα αν τα Σάλωνα δεν σταματούσαν την κάθοδο των Τούρκων από τα βόρεια στην Πελοπόννησο και αν δεν εμπύχωναν τους υπόδουλους, παραμένοντας λεύτερα για έναν ολόκληρο χρόνο. Η επιλογή της Παρνασσίδας ως αφετηρίας του αγώνα δικαιολογείται απόλυτα από την γεωγραφική και στρατηγική της θέση, βρισκόμενη μεταξύ ανατολικής και δυτικής στερεάς Ελλάδας και απέναντι από την Πελοπόννησο, αποτελούσε ένα είδος ασπίδας ικανής να ανακόψει τον επερχόμενο κίνδυνο από Λαμία ή Ήπειρο, χάρη στα στενά της Γραβιάς, της Αυλίδας και τους ορεινούς όγκους της Γκιώνας και του Παρνασσού. Τα Σάλωνα αποτελούσαν θέση κλειδί όχι μόνον λόγω της προνομιούχου θέσης τους, αλλά και χάρη στο καλά οχυρωμένο κάστρο τους. Όσες φορές τα Σάλωνα κατέχονταν από τους Τούρκους, η Πελοπόννησος κινδύνευε και παρέλυαν όλες οι δραστηριότητες των Ελλήνων, η κυριαρχία των

Οθωμανών στις διαβάσεις της Γραβιάς, της Άμπλιανης και στο Κρισαίο πεδίο ήταν μια σοβαρή απειλή όχι μόνον για την Πελοπόννησο αλλά και για την Αττική.

Η κήρυξη της επανάστασης στα Σάλωνα και το πάρσιμο του κάστρου τους έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στη μετέπειτα εξέλιξη του Αγώνα. Οι Έλληνες οπλίστηκαν με 600 όπλα και ανάλογα πολεμοφόδια, λάφυρα από τους έγκλειστους. Ο Παπαηλιόπουλος ανέλαβε το ταμείο της επαναστατημένης επαρχίας, φροντίζοντας να βοηθήσει και τις γειτονικές επαρχίες : Λιδωρίκι, Υπάτη, Καρπενήσι, Αταλάντη, Λιβαδειά. Τα Σάλωνα έμειναν ελεύθερα κατά τον

Εικόνα 6: "Από το Μοναστήρι του Προφήτου Ηλιού έκανε το ξεκίνημά της η Ελληνική Επανάσταση, με πρωτοπόρους, τον Επίσκοπον των Σαλώνων Ησαΐαν και τον ξακουστόν οπλαρχηγόν Γερο-Πανουργιά. Ούτοι, κατά την 24ην Μαρτίου 1821, μετά των Προεστών των Σαλώνων, εντός του Καθολικού της Ι. Μονής του Προφήτου Ηλιού, ωρκίσθησαν και ύψωσαν την Σημαίαν της Επανάστασεως. Τότε έδωσεν η Ι. Μονή, εις τον Βωμόν της Πίστεως και της Ελευθερίας τριάκοντα εκ των εκατό περίπου Μοναχών της, οι οποίοι και έπεσαν, ηρωϊκώς μαχόμενοι, με επικεφαλής τον Επίσκοπον Ησαΐαν, εναντίον των Τούρκων, εις την Χαλκομάταν."

Στο ιστορικό αρχείο της μονής, λαμπρά θέση κατέχει το γράμμα του Συνταγματάρχου της επανάστασεως του 1821 Νάκου Πανουργιά, γιου του οπλαρχηγού Πανουργιά, με χρονολογία 10/01/1838, «ίνα χρησιμεύση όπου ανήκει, προς δόξαν των αγώνων και των θυσιών», όπως χαρακτηριστικά ο ίδιος το επισφραγίζει κάνοντας αναφορά εις την προσφορά των μοναχών της μονής υπέρ της αγάπης προς την Ελευθερία και της αφοσιώσεως προς τον Θεό και την Πατρίδα. Το γράμμα αυτό αποδεικνύει ότι οι αγώνες της Ελευθερίας και των μεγάλων θυσιών είναι αγώνες Έθνους και Εκκλησίας μαζί. Τέλος μέσα από το γράμμα φαίνεται καθαρά, ότι η θυσία κληρικών και μοναχών, η οποία έδιδε ζωή εις την πίστι, εις την ανάστασι, εις την σωτηρία, έχει πνοή από το Πνεύμα της Ελευθερίας, όπως το καθαγίασε μέσα στην ελληνική ψυχή το Πνεύμα του Θεού. Το γράμμα έχει ως εξής:

«Πιστοποιώ ο υποφαινόμενος, ότι κατά 1821, έτος επί αρχηγίας του Μακαρίτου πατρός μου Πανουργιά, και του Ιω. Γκούρα καθώς και της εδικής μου, το Μοναστήριον του Προφήτου Ηλιού, το κατά την Παρνασσίδα συνετέλεσεν ουκ ολίγον εις τα τότε πολεμικά σχέδιά μας, και αφού καθ' ον καιρόν εκινείτο η αποστασία των Σαλώνων, ητίμασεν αυτό τροφάς και πολεμοφόδια τα οποία εκουβάλησαν εξ άλλων μερών οι καλόγεροι, μέσα εις το Μοναστήριον. Τέλος μαζί με ημάς ο τότε ηγούμενος, Βενιαμίν και οι καλόγεροι, έως 30 τον αριθμόν, και ούτως υπό την οδηγίαν μου, με πολεμοφόδια, τροφάς και με ζώα επολιορκήσαμεν τα Σάλωνα, έπειτα παρευρέθησαν μαζί μου και εις τον πόλεμον της Γραβιάς, όπου επληρώθη ο μοναχός Παγκράτιος, εις τον πόλεμον των Βασιλικών Νευροπόλεως, εις Άμπλιανην, εις σκάλα, εις πολιορκίαν της Λεβαδίας όπου επληρώθη ο Θεωνάς, και εφονεύθη ο Νικηφόρος, αμφότεροι μοναχοί. Εις Σκάλα Σαλώνων, όπου εφονεύθη ο παπαγεράσιμος, εις Ράχωβαν και εις Προφήτην Ηλίαν, καθώς και εις άλλας μάχας γινομένας κατά την Ανατολ(ικήν) Ελλάδα.

Δείξαντες γενναιότητα και ανδριάν οι καλόγεροι όλοι καταβάλλοντες και συνδρομήν περισσότερον των

50.000 πενήντα χιλιάδων γροσίων, εις διαφόρους περιστάσεις, δόσαντες και έως δέκα χιλιάδες αρ. 1.000, γιδοπρόβατα εις τα στρατόπεδα, προφθάσαντες τας ανάγκας αυτών, και έως τέλους μετά την μάχην ήτις έγινε εις την Ιεράν μονήν του Προφήτη Ηλιού ο Κιουταχής κατέστρεψε με πυρίτιδα όλα τα κτήρια και την εκκλησίαν του Μοναστηρίου.

Όθεν ως γνωρίζων καλώς τα τότε δεινά του Μοναστηρίου τούτου, τον ζήλον, και προθυμίαν, πατριωτισμόν και γενναιώτητα των καλογέρων, καθ' όλον το διάστημα του ιερού αγώνος μας, δίδω το παρόν μου πιστοποιητικόν τω ιερώ τούτω Μοναστηρίω του Προφήτου Ηλιού δια να χρησιμεύση όπου ανίκει, προς δόξαν των αγώνων και θυσιών.

Εν Αμφίσση την 10η Ιανουαρίου 1838

Ν. Πανοριάς, Συνταγματάρχης

πρώτο χρόνο της επανάστασης, η πρωτόγνωρη αυτή αίσθηση ελευθέριας έγινε μήνυμα ελπίδας για τον υπόδουλο Ελληνισμό και το κάστρο των Σαλώνων, το πρώτο κάστρο που έπεφτε σε χέρια Ελληνικά, απόρθητο σύμβολο της επανάστασης που σαν άνεμος είχε αρχίσει να σαρώνει την τούρκικη τυραννία.

Σήμερα μπορείτε να το επισκεφθείτε με τα πόδια από την πόλη της Άμφισσας ή με το αυτοκίνητο ακολουθώντας τις πινακίδες από την ασφαλτο. Στο εσωτερικό του σώζονται ερείπια φραγκικής εκκλησίας, μικρής βυζαντινής και ρωμαϊκού τεμένους. Επίσης μπορείτε να δείτε δύο στρογγυλούς πύργους, ο καλύτερος από τους οποίους λέγεται «Πύργος της Βασιλίσσης».

Εικόνα 7: Σύγχρονη άποψη του Κάστρου της Άμφισσας.

«Πρώτη # Άμφισσα της Φωκίδος, εκινήθη»

Φιλήμων 1860

Πηγές:

https://el.wikipedia.org/wiki/Πολιορκία_των_Σαλώνων

<https://el.wikipedia.org/wiki/Πανουργιάς>

<http://amfissacity.blogspot.com/2009/10/to.html>

<https://homouniversalisgr.blogspot.com/2016/09/blog-post.html>

<https://www.nhmuseum.gr/en/departments/into-the-museum-s-collection/item/5817-portraitofpanourgiaspanourgiasoilpaintingoncanvas>

<https://www.archaiologia.gr/blog/2013/11/18/σάλωνα/>

<https://cyprusgreece2021.com/2020/12/ο-πίνακας-της-ημέρας-ο-νικολάκης-μητρ/>

<https://www.fokidanews.gr/76796/to-programma-eortasmoy-tis-200is-epeteioy-tis-apeleytherosis-toy-kastroy-ton-salonon/>

<https://www.facebook.com/Γιάννα-Ιωάννα-Ξέρα-Artist-350962365016035/photos/3646243742154531>

<https://www.monastiria.gr/ιερα-μονη-προφητη-ηλια-παρνασιδοσ/>

Επιμέλεια: Σιάσιου Μαρία ΠΕ03

Εικόνα 8: Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά και στο Χρισσό κριάρια, και στις Μαρίας την ποδιά σφάζονται παλληκάρια. Πίνακας της Ιωάννας Ξέρα.